

ressò mont-roigenc

LA NISSAGA MARTÍ DE “CAL PANADERO” (3)

Martí Rom

www.martirom.cat

29-11-2022

Tal com dèiem, els meus avis Miquel Martí Aragonès i Teresa Tost Puñet varen tenir 3 fills: Joaquim “Quimet”, Miquel i Josep Martí Tost. Aquest darrer és el meu pare.

Joaquim Martí Tost (1913-1992), dit “Quimet Panadero”, es va casar amb Mercè Aleu Reynal (1913-1996) i van tenir: la Maria Mercè (1944-1948), Maria Teresa (1941) i Maria Mercè Martí Aleu (1949)¹.

El 1948 en la mort de Maria Mercè Martí Aleu, Joaquim Benaiges Martí, en representació de la branca dels Martí, carrer de la Pica (on havia anat a viure Joaquim Martí Prous, casat en segones núpcies amb la seva àvia Maria Compte Martí) va possibilitar el retrobament de les dues branques. Havien passat 30 anys.

Quan va morir el meu avi Miquel Martí Aragonès, el 1951, tenia seixanta-cinc anys, del “Cine Martí” se’n va fer càrrec el meu oncle Joaquim Martí Tost (“Quimet Panadero”). El meu pare, Josep Martí Tost, ja s’havia casat el 1949 i vivia a Barcelona).

**Miquel Martí Aragonès,
Teresa Tost Puñet i Joaquim Martí Tost**

Els espectadors del “Cine Martí” eren majoritàriament els mateixos que havien anat al cinema de “El Porvenir Democràtic”, del “Casino de Baix”. Gairebé mai els espectadors assidus d’aquest cinema anaven al del “Casino de Dalt” i a l’inrevés. El primer era el de les esquerres i el segon dels carlistes, de les dretes. Això es va anar perdent amb el pas dels anys, però encara hi havia persones, després que tanqués el cinema del “Casino de Dalt” (1983) que no volien anar a veure cinema al nou local del “Cine Martí” (del 1969 al 1992), a l’actual avinguda de Reus núm. 1.

Jo vaig néixer el 1950. Aquells tres mesos d’estiu de vacances escolars els passava en aquell “Casal Miramar” que l’avi Francesc Rom Serra havia construït el 1933 als Prats, entre cal Beatet i cal Freixas. Cap al 1962 van arribar els primers càmings. A uns dos-cents metres el càmping Marius (ara “Alannia els Prats”), més enllà “El Torreón del Pirata” (després “La Torre del Sol”) i, a continuació, el “Playa Mont-roig”. Arribava la modernitat. Anterior a aquesta nova època, dels meus vuit o nou anys fins als dotze

¹ La primera filla (morta) i la tercera duen el mateix nom, Maria Mercè. Antigament era prou comú que es posés el mateix nom de pila a un fill posterior a un altre que havia mort al néixer o en pocs anys.

(1962) vaig tenir la sort de poder conèixer aquell Mont-roig del “passat”, aquell Mont-roig que havia canviat poc des de feia dècades. Enmig, la Guerra Civil (1936-1939) ho havia aturat tot. A continuació, en aquell període històric conegut com l’Autarquia, fins al 1959, la pobresa i les penúries havien assetjat la població. Fins al 1952 encara hi va haver la “cartilla de racionamiento”.

En aquells estius, quan arribava la Fira de Mont-roig, el primer dissabte d’agost, aprofitava que baixava del poble per treballar a l’hort que teníem als Prats el tiet Josep (Josep Ferratges Tost, el germà de la meva àvia materna Dolors) per pujar al poble uns quants dies metre durava aquella festa². Ho feia amb el carro del tiet. Aleshores la dita carretera de la mar encara no estava asfaltada, era una pista de terra amb les roderes dels carros ben marcada en els dos sentits, amunt i avall. Sols calia encaixar el carro a les roderes, deixar el matxo al seu aire i al cap de prop d’una hora arribaves a l’era que hi havia a l’encreuament de carreteres (la del “Prat”³ i la de Reus) a l’entrada del poble (l’era del Secalló). El tiet Josep em deixava a casa de la meva àvia Teresa Tost Puñet, de “cal Petroli” i casada amb Miquel Martí Aragonès, de “cal Panadero”. Sempre m’hi van fer sentir que era com casa meva. Recordo que em va sorprendre aquella casa, aquell pis. Era la unió de dues cases, la número 6 i la 8⁴ de l’aleshores “calle de los Caídos” (ara Francesc Riba i Mestre). Tenia moltes habitacions i passadissos. No vaig arribar a conèixer l’avi “Panadero” (va morir quan tenia un any). Sobretot l’àvia Teresa i el tiet Quimet eren grans menjadors. Feien molt menjar i sempre s’acabava tot. Recordo haver sentit explicar que, un cop, el pare i el tiet varen fer una competició de qui menjava més canalons. Recordo l’àvia Teresa, ja gran, asseguda gairebé sempre a prop del balcó; suposo que la distreia veure passar la gent.

M’ho passava molt bé. Al pis de dalt feien cinema. Quan hi havia el pare, em pujava a la cabina de projecció on hi havia el Jaume Olivé Sabaté (dit “Patol”). Era fuster de professió i sempre va ser el que “tirava el cine”, el projeccionista. Quan fa anys van estrenar la pel·lícula “Cinema Paradiso” (1988), de Giuseppe Tornatore, jo m’hi vaig veure en aquell xiquet Totó que fa companyia a aquell Alfredo operador de cabina d’un poble de Sicília. El pare m’explicava que el meu avi, Miquel Martí Aragonès, abans de la guerra havia fet de projeccionista.

Era divertit veure com corria la pel·lícula pel projector Ossa i passava per davant del obturador deixant passar el feix lluminós. Es podia veure empeticides les imatges de la

² Per la Festa Major, des dels Prats, pujàvem tota la família al poble. Fins cap al 1964, que l’avi va comprar la “casa barata” (Agustí Sardà núm. 80), estàvem al carrer d’Amunt núm. 15, a la casa que fou dels meus besavis Josep Ferratjes Munté i Dolors Tost Boronat (de “ca la Pobreta”). Aleshores era el carrer de “Vázquez de Mella”, un capítost carlí dels segles XIX i XX. Recordo que els vells, o perquè no sabien dir-ho o per ironia, deien que vivien al carrer de “mascle i femella”. L’àvia Dolors Ferratjes Tost sempre deia que antigament era el carrer de cavallers; on vivien les cases bones del poble (per exemple, “cal Jordi” era al núm. 10 o “cal Fontcuberta” al núm. 7). Amb el pas dels anys, les dites “cases bones” van baixar al carrer Major i al de Francesc Riba i Mestre.

³ És curiós que a Mont-roig sempre s’anomeni “el Prat”, també ho diuen els seus habitants, enlloc del nom oficial “Pratdip”. Deu ser per allò que esmenta l’escriptor Joan Perucho que un dip és una mena de llop ferotge, àvid de sang. Al seu llibre “Les històries naturals” diu que allà hi vivia un vampir de nom Onofre de Dip que, passats els segles, s’acabaria convertint en bandoler carlí durant la Primera Guerra Carlina (del 1833 al 1840) i que adquiriria la forma d’un “dip”.

⁴ Aquesta, anteriorment era del “Peret de la Paga”. Diu Ferran Jové Hortonedà: “es recorda com una persona introvertida i el qualifiquen d’una mica estrany”, del llibre “Estudi onomàstic de la vila de Mont-roig del Camp” (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 194.

pel·lícula en el vidre de la finestreta que comunicava amb la sala. Era màgic. La llum del projector s'aconseguia mitjançant un arc voltaic amb dos carbons que a l'ajuntar-se creaven aquell feix lluminós. Com que els carbons s'anaven cremant calia anar-los ajuntant manualment amb unes rodetes exteriors. El projeccionista no parava. Ara els carbons, després canviar la bobina cada vint minuts... treure-la uns pocs minuts abans, per posar la nova i unir amb cinta adhesiva el final d'una amb l'inici de l'altra... Algun cop per algun problema al muntar les bobines, saltava el quadre i es veia a la pantalla dos mitjos fotogrames, aleshores esclatava un crit unànime (irònic i divertit) a tota la sala: “Patol, quadru!”

El 1956, el Quimet, el Miquel i el Josep “Panadero”, acompanyats de la tieta Mercè, la Rosa Maria (filla del Miquel) i la mare (Roser), cadascú amb la seva moto Ossa, van anar a València a la celebració de la primera missa de Mossèn Mario Viñuelas Peris⁵. Els dos germans eren uns intrèpids motoristes. El tiet Quimet era padrí de bateig del

Mario. Aquest, havia nascut a Mont-roig el 1931. El seu pare Vicenç Viñuelas Ortiz va ser mestre a Mont-roig del 1927 al 1931. Tocava el cornetí i era el director de la banda de música del “Casino de Baix”. Era molt amic del meu avi Miquel Martí Aragonès, que tocava el clarinet. La relació va continuar amb la descendència. El 1976, quan jo estava fent el tercer campament del servei militar al C.I.R. de Marines (València) havia fet alguna escapada a Vilamarxant a veure aquesta família.

**Joaquim Martí Tost, Josep Martí Tost,
Roser Rom Ferratjes, M. Teresa Martí Aleu
i Rosa Maria Martí Nogués**

El Mario Viñuelas fou qui em va casar. Va venir de València a Barcelona i es va allotjar a casa. La cosa curiosa és que dec ser de les poques persones que la nit abans de casar-se va dormir amb el capellà. Jo dormia en una habitació de dos llits amb el meu germà. Els pares el van fer anar a dormir a una altra habitació perquè el Mario i jo tinguéssim temps de parlar. Era el 1977. Els nous temps duïen aires de modernitat. Molt jovent començava a tenir d'altres idees. Com que era un capellà que també combregava amb posicions cristianes d'avantguarda, recordo que llegia el famós teòleg contestatari suís Hans Küng, ho va entendre. Ens vàrem dir “bona nit” i a dormir. Em vaig casar amb Glòria Alsina Castejón i el 1983 vàrem tenir la Clara. Aquesta, el 2015 es va casar amb Lucas Ruiz Palacio i el 2021 varen tenir l'Èric.

El meu germà Francesc (1955) es va casar, el 1985, amb Assumpció Riumalló Guilà i el 1989 varen tenir la Marta. Aquesta, des del 2021, és parella de Pau Tortajada Castelló.

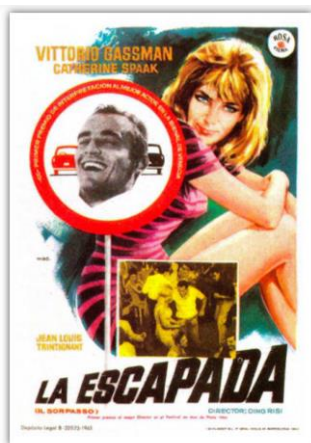
Recordo una divertida anècdota del tiet Quimet. Un dia va anar a Reus per negocis i a l'anar a tornar, intentant fer memòria d'on havia deixat el cotxe, va recordar que hi havia anat amb el cotxe de línia. En tornar a casa, mira als baixos de la casa i el cotxe no hi era. Se l'havia deixat aparcant en algun lloc de Reus. Va haver de tornar-hi intentant recordar on l'havia deixat.

⁵ Va morir, amb 89 anys, a València, el 15 de desembre de 2020.

Del tiet Quimet recordo haver-li escoltat blasmar algú amb mots tan divertits i aliens als que jo podia haver escoltat a Barcelona: “gamarús”, “cap de bou” o “orellut”.

Anteriorment hem vist com havia jugat a l'equip de futbol del C.A. Mont-roig i també que algun diari l'esmentava com un dels destacats. Posteriorment fou àrbitre. En aquells anys seixanta jo l'havia vist al camp de futbol (on actualment hi ha el parc Maria Martori), com feia escarni de l'àrbitre etzibant-li un reguitzell d'aquells impropis que li eren tan grats: “gamarús”... I algun cop l'havia vist com, a més, saltava al camp empaitant l'àrbitre.

Deuria ser el 1964 que el tiet Quimet havia programat per la Fira la pel·lícula “La escapada” (“Il sorpaso”, 1962) de Dino Risi, amb Vittorio

Gasman, Jean-Louis Trintignant i Catherine Spaak. Era la pel·lícula de moda d'aquell any⁶. En el cartell hi havia la Catherine Spaak amb un vestit ajustat ensenyant les cames i mirant fixament a l'espectador; al seu costat, una cara de murri de Vittorio Gasman encetant una rialla i, a sota, una parella ballant aquell escandalós “twist” de moviments sincopats. La pel·lícula tractava de l'esbojarrada aventura del protagonista (Vittorio Gasman) per les rodalies de Roma. L'acompanya un tímid estudiant (Jean-Louis Trintignant) que cada cop se sent més atret per la vida del seu company de viatge. La moral de l'època deuria considerar que, aquell, el duu pel camí de la perdició⁷.

Pel poble corria la brama que no s'havia de veure, que era pecaminosa. A la porta de l'església de Mont-roig, al ganzell que dona a la plaça, s'hi penjava cada setmana la classificació moral de les pel·lícules que s'anaven a projectar al poble. “La escapada” deuria ser “3R” o “4”. Una pel·lícula moralment perillosa⁸. La mare li va preguntar al tiet Quimet si era adequada per a un xiquet de catorze anys i aquell li va dir que sí. No recordo que em produís cap enrenou emocional. Al “Cine Martí”, es feien tot tipus de pel·lícules. Al cinema del “Casino de Dalt” rarament, en aquells anys⁹, es feien pel·lícules “3R” o “4”.

El “Cine Martí”, del carrer de “los Caídos”, va tancar el 1969. L'última pel·lícula projectada fou “Operación Crossbow” (Operation Crossbow, 1965) de Michael Anderson. El dissabte 6 de desembre de 1969, a les 10 de la nit, es va inaugurar el nou “Cine Martí”, en un local de nova construcció de la “Avenida de José Antonio”, cantonada amb el carrer de “los Caídos”, ara avinguda de Reus núm. 1.

⁶ S'havia estrenat a l'octubre de 1963 al cinema Diagonal de Barcelona.

⁷ J. Pedret Muntañola a “La Vanguardia” (1 de novembre de 1963) publicava una furibunda crítica: “Toda la cinta es una aventura desenfadada y cínica... en ella se glorifican... los mitos modernos del bien vivir, de la existencia despreocupada y alegre, y de la ausencia de todo sentido fundamental...”.

⁸ En aquella foscor del franquisme les pel·lícules tenien una “classificació moral”. La “Junta Nacional de Acción Católica” dictaminava la seva idoneïtat. Es classificaven en cinc apartats: “1- Niños hasta catorce años. 2- Jóvenes, de catorce a veintiún años. 3- Mayores, de veintiún años cumplidos en adelante. 3R- Mayores; con reparos, la misma edad, pero con sólida formación moral. 4- Gravemente peligrosa (léase rechazable)”.

⁹ Es va tancar el 1983.

El pare, Josep Martí Tost, explica: “La tia Lúdia Jansà Aleu, casada amb Damià Tost Puñet¹⁰, no va tenir fills i va deixar en herència un jardí que tenia a l’avinguda de Reus (ara números 1 i 3) a la mama, la seva germana (Teresa Tost Puñet), i a Dolors Tost Puñet¹¹, una altra germana...”. El tros que li va correspondre a la meua àvia Teresa fou on anys més tard s’edificà el nou “Cine Martí”. Es va inaugurar el dissabte 6 de

desembre de 1969. El “Diario Español” de Tarragona, del 10 de desembre de 1969, publicava: “El pasado sábado, por la noche, en la villa de Montroig tuvo lugar el acto de inauguración de una nueva sala cinematográfica, promovida por don Joaquín Martí. Asistieron el alcalde de la población, don Francisco Aguiló y otras autoridades locales. El señor Martí pronunció unas palabras de ofrecimiento. La nueva sala ha sido instalada con el material más moderno y decorada con excelente buen gusto, contando con aire acondicionado. Ha significado una inversión de cuatro millones de pesetas. Después de servido un vino español, fue proyectada la película El cerebro¹². Esta nueva mejora ha sido recibida con gran satisfacción por los tres mil vecinos de Montroig”.

Mercè Aleu Reynal i Joaquim Martí Tost

A la inauguració, el tiet Quimet va convidar el pintor Joan Miró. Aquest li va enviar una carta excusant-se perquè anava al Japó (de finals de novembre fins a inicis de desembre)¹³. Al 23 de desembre, li escrivia¹⁴: “Em dolgué molt no poder assistir a la inauguració del seu Cine, per trobar-me a n’aquesta data al Japó. A l’anar al Mas tindrè molt goig en pujar a saludar-lo i poder-lo visitar...”¹⁵.

A la sala d’entrada del cinema, a la paret damunt de les escales, hi havia un quadre de Miguel García Lisón (1941-2004). Aquest, havia obtingut la segona menció en la VIII edició del Premi Internacional de Dibuix Joan Miró (1969). Era una recreació del quadre de Miró “Mont-roig: poble i església” (1919)¹⁶.

¹⁰ Vivien al carrer de la Unió (actual Francesc Riba i Mestre) núm. 11.

¹¹ Dolors Tost Puñet es va casar amb Josep Maria Escoda, del Pratedip, i van tenir a Dolors i Maria Escoda Tost. La primera es va casar amb Joaquim Oliva Aguiló i van tenir el Joaquim i la Glòria Oliva Escoda. Maria Escoda Tost es va casar amb Domingo Nolla Sabater i van tenir la Montserrat i la Dolors Nolla Escoda. Aquesta darrera es va casar amb Cinto Calaf Llagostera. El pare d’aquest últim, Josep Calaf Jofre, era germà de Pere Calaf Jofre, masover del Mas Miró del 1927 al 1955. “Joan Miró i Mont-roig: el xiscler de l’oreneta (1930-1983)” de Martí Rom (Arola Editors, 2018), pàg. 63.

¹² “El cerebro” (Le cerveau, 1969) de Gerard Oury.

¹³ Preparava les obres per a l’Exposició Internacional d’Osaka de l’any següent (1970).

¹⁴ El tiet Quimet era molt amic de la família Rodríguez. Salvador Rodríguez Viñas era un serraller i electricista que treballava sovint al Mas Miró. Els hi baixava, en bicicleta, les cartes, diari i revistes, i que fou qui va proposar als Rovira (Eugeni Rovira Sastre i Teresa Bargalló Vidal) com a masovers; hi serien del 1955 al 1975. La seva filla, Maria Rodríguez Blanc, era la delegada de la Societat d’Autors (SGAE) a Mont-roig.

¹⁵ “Joan Miró i Mont-roig: el xiscler de l’oreneta (1930-1983)” (Arola Editors, 2018), pàg. 284.

¹⁶ Miguel García Lisón havia nascut a Sobradriel (Saragossa) el 1941. De xiquet va viure a Benicarló, on el seu pare havia aconseguit la plaça de mestre (1944). Va estudiar arquitectura a Barcelona; després fou professor i catedràtic. També va ser el primer president del Centre d’Estudis del Maestrat (1982). Va estudiar i dibuixar durant gran part de la seva vida l’arquitectura popular i de pedra seca del Maestrat. Va morir el 2004.

“La construcció i posterior inauguració de les modernes instal·lacions del Nou Cine Martí va suposar per a Mont-roig del Camp un salt qualitatiu que situà el municipi entre les principals ciutats de la província amb millors cinemes i va convertir la família Martí en una saga històrica de grans empresaris exhibidors tarragonins”¹⁷.

En aquest cinema hi havia un nou projector Ossa amb làmpada de xenó i, al seu costat, l'Ossa del vell cinema, amb el seu arc voltaic de carbons, per si calia substituir l'altre per algun problema¹⁸.

El diumenge 31 de gener de 1971 es va fer un acte d'homenatge per part del gremi d'exhibidors de Tarragona al “Cine Martí”. Van rebre plaques de reconeixement, entre d'altres, el meu oncle Joaquim Martí Tost i el “mític” operador Jaume Olivé Sabatè dit “Patol”. El “Diario Español” de Tarragona, del 29 de gener de 1971, explicava els

“actos que se celebraran en Montroig en homenaje al empresario D. Joaquín Martí Tost por su extraordinaria aportación a la industria cinematográfica de exhibición... A las 12: En la Iglesia Parroquial de San Miguel Arcángel solemne oficio. A las 13: En el cine Martí entrega de las placas y premios San Juan Bosco... A las 14: En el vestíbulo del mismo cine, vino y productores de honor ofrecido por el Grupo de Exhibición a autoridades, empresarios...”

Alguns caps de setmana d'hivern o primavera veníem, amb la Glòria, a Mont-roig. Era obligat, el dissabte a la nit, d'anar a aquell nou cinema. Vèiem els tiets Quimet i Mercè, sempre tan atents amb nosaltres, a les cosines Maria Teresa i Maria Mercè i a l'Elies Martí Mendoza, el marit de la primera. Si la pel·lícula no ens acabava d'interessar ens quedàvem a fora, al costat de l'entrada parlant. De tant en tant, trèiem el cap a la sala per veure la projecció.

Deuria ser la Setmana Santa de 1976, entre la mort de Franco (20 de novembre de 1975) i les primeres eleccions generals democràtiques (15 de juny de 1977), que el dijous sant es va programar la pel·lícula “La ferida lluminosa” (1956) dirigida per Tulio Demicheli, una adaptació de l'obra de teatre, de mateix títol, de Josep Maria de Sagarra. Aquesta és una pel·lícula de profunds valors religiosos. Un prestigiós i irreligiós cardiòleg viu en pecat doncs té un assumpte amorós amb una jove doctora, mentre viu una greu crisi matrimonial que oculten als coneguts. Ahora, el seu fill viu una intensa vocació sacerdotal. Al final un miracle... Doncs estava a punt de començar la projecció quan es va presentar la típica parella de la guàrdia civil. Vaig ser testimoni com aquests volien impedir la sessió, deien que en aquelles dates estava prohibit fer cinema i d'altres espectacles. Es pensaven que encara estàvem en aquells anys de franquisme que en aquests dies sols es permetia la música religiosa per la ràdio. L'Elies els hi va mostrar el permís de projecció. Malgrat tot insistien, com sempre, que ells tenien ordres. Van dir-li

¹⁷ “Historia de los cines tarraconenses (Un viaje de cine por la provincia, desde sus inicios hasta la actualidad)” d'Isaac López Sánchez (Day-Print, 2015).

¹⁸ Per a més informació: “Un llibre sobre els cinemes a la demarcació de Tarragona (més uns quants records personals)” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 431.

una cosa com “*que se atuviera a las consecuencias*”. La pel·lícula es va projectar. Eren les darreries del franquisme.

Un altre dia significatiu fou quan es va projectar “La trastienda” (1975) de Jorge Grau, amb Maria José Cantudo (el primer nu integral del cinema espanyol). Es va estrenar a Barcelona el març de 1976, quan feia uns tres mesos de la mort de Franco. El règim volia obrir-se una mica, tan sols una mica, unes portes tancades des de la llunyania del 1939. Carlos Arias Navarro era el president del govern (aquell del plorós: “Franco ha muerto”). Adolfo Suárez no arribaria fins al juliol de 1976. Aquella sala del “Cine Martí” de l’estiu de 1976 estava a vessar. Quan estava apunt d’arribar aquell nu, el famós “felpudo de la Cantudo”, algú va avisar als que estaven al bar, a la planta baixa, i tothom amunt. No s’hi cabia.

El pare, Josep Martí Tost, tenia el carnet del “Montepío de empresarios de espectáculos de España” que li havia facilitat el tiet Quimet. Això li permetia anar a alguna estrena a Barcelona quan la distribuïdora convidava els seus exhibidors més rellevants. També, com ja deia anteriorment, per un conveni existent, entrar gratis als cinemes de barri de Barcelona, aquells que feien el circuit de les pel·lícules després de l’estrena. Vivíem al carrer Consell de Cent gairebé cantonada amb el de la Independència, al barri del Clot. A quatre passes de casa, a aquest darrer carrer, hi havia el “Cine Emporium”¹⁹. Els pares hi anaven cada diumenge al vespre. A l’entrada, ensenyava el carnet; aviat no va caldre,

era prou conegut, i l’acomodador el duia als seients que hi havia a les últimes files reservades per a compromisos i autoritats. Varen passar un grapat d’anys i un dia, a mitja sessió, es va acostar al pare un acomodador demanant-li que fes el favor de anar amb ell a posar ordre a una picabaralla que hi havia a les primeres files. Però vostè no és inspector de policia? Aleshores, el pare va entendre tanta amabilitat durant tants anys.

**Roser Rom Ferratjes, M. Teresa Martí Aleu,
Mercè Aleu Reynal i Joaquim Martí Tost**

Recordo que el tiet Quimet es va emocionar una mica quan el pare li va dir que jo duia un cine club²⁰ i que havia començat a fer algunes pel·lícules²¹. Un dia especial per a mi fou quan vaig estrenar “D’un roig encès: Miró i Mont-roig”, l’únic documental on tenim a Miró parlant en català i, a més, descrivint la seva relació amb Mont-roig, aquell

¹⁹ El “Cine Emporium” es va inaugurar l’any 1926. Després de la Guerra Civil, per aquella dèria del franquisme d’eliminar els noms estrangers se’l va rebatejar com “Cine Paraíso” (com el de la pel·lícula d’aquell nen sicilià). A finals dels seixanta, va retornar el nom primigeni. Se’l coneixia com “la bombonera del Clot”. Formava part del conjunt de cinemes del barri, el Meridiana, el Martinense... Eren grans sales de més de mil espectadors, on jo vaig començar a nodrir-me d’imatges cinematogràfiques abans de convertir-me en assidu als cine club. El “Cine Emporium” va tancar l’any 1985, en aquella crisi del món de l’exhibició.

²⁰ Cine club Ingenieros (1971-1976).

²¹ “Y ahora” (1973), “En la víspera de la vigilia está prohibido sonar” (1974), “Un libro es un arma” (1975), “Can Serra, la objeción de conciencia en España” (1976), “La Marxa de la llibertat” (1976), “La dona” (1977) i “El Born” (1977).

dissabte 24 de novembre de 1979 al “Cine Martí”²². A l’endemà diumenge va caldre fer-ne una altra projecció. Els dos dies la sala estava plena.

El tiet Quimet, Joaquim Martí Tost, va morir el 26 de gener de 1992, però ja anteriorment se n’havien fet càrrec del cinema la Maria Teresa Martí Aleu i l’Elies Martí Mendoza. Finalment, el Cine Martí es va tancar el 31 de maig de 1992, el dia abans del casament del Joaquim Martí Martí, fill de la Maria Teresa Martí Aleu i l’Elies Martí Mendoza. La darrera pel·lícula projectada fou “Golpe mortal” (“Killer punch”, 1973) de Kim Seehyun, una pel·lícula coreana d’arts marciais en la línia de les de Bruce Lee. El títol semblava escollit a propòsit.

La Maria Teresa Martí Aleu s’havia casat amb l’Elies Martí Mendoza i varen tenir el Joaquim Martí Martí (1966). Aquest, es va casar amb Teresa Torra García i van tenir la Paula (1995) i l’Elena (1998).

M. Teresa Martí Aleu

El meu pare, Josep Martí Tost (1919-2009), s’havia casat el 22 de setembre de 1949, a l’església del barri del Clot de Barcelona, amb Roser Rom Ferratjes²³ (1930-2016). Acabats de casar van anar, a mitjans de desembre, uns mesos a La Portellada, a uns cinc quilòmetres a l’oest de Vall-de-roures, a la Franja. Calia un tren fins a Tortosa, un cotxe de línia fins a Vall-de-roures i un taxi a La Portellada. Allà el pare va gestionar un molí d’oli. Recordarem que als baixos de “cal Panadero” (carrer de Riba i Mestre, 6), hi havia una premsa d’oli. Coneixia l’ofici. Explicaven que fou una experiència. La mare

encara tenia dinou anys (el pare vint-i-nou) i va passar de viure a Barcelona a anar a un poblet de quasi set-cents habitants²⁴ i sense aigua corrent. La gent fou molt acollidora. Tots són “tios” i “ties”. A la segona nit ja va nevar. Primer van tenir algun recel, doncs van saber que la mare venia de Barcelona, una gran ciutat (que pocs coneixien). “Deu ser una senyora, aquí no hi estarà bé”. Parlaven aquell català de la Franja.

Josep Martí Tost i Roser Rom Ferratjes

²² El 21 de juny de 1980 vaig fer una projecció perquè el podés veure Joan Miró, a casa d’un famós arquitecte de Barcelona.

²³ Els seus pares, els meus avis materns, eren Francesc “Cisquet” Rom Serra i Dolors Ferratjes Tost. L’avi és l’autor dels llibres “El Centre Obrer de Mont-roig del Camp (1911-1925)” de Francesc Rom Serra i Martí Rom (Cossetània Edicions, 2003) i “Guspines (de la història de Mont-roig)” de Francesc Rom Serra i Martí Rom (Edicions Marré / Associació de Veïns Muntanya Roja, 2010). El pare de l’àvia Dolors era Josep Ferratjes Munté president del “Centre Obrer de Mont-roig”, també conegut com “L’Obrera”. Sobre els Rom, en concret sobre els meus ascendents hi ha el text “La nissaga dels Rom (3): els Rom, fusters, de Mont-roig” publicat al web de “**Ressò mont-roigenc**” (08-10-2021).

²⁴ Ara sobrepassen els dos-cents.

Hi havia un forn al poble i cada família es feia, cada deu o quinze dies, el seu pa. “*Un dia a plaça vaig veure una camioneta que venia peix, al apropar-m’hi vaig veure que era el Matas de Cambrils. El coneixia de quan jugava al futbol. Era molt amic del meu germà Quimet. Em va dir que passava pels pobles a vendre el peix sobrant i que normalment a La Portellada acabava el viatge...*”.

El 2005 vaig portar els pares a fer una visita a La Portellada. Soc testimoni de l’alegria que van tenir aquells vells amics. El pare va llogar un vell molí d’oli i aviat va tenir prou pagesos que li portaven les olives. Hi havia un altre molí que collava aquells pagesos i imposava el preu que volia. El pare pagava cada setmana; l’altre, al final de la collita i poc a poc. Era l’època de l’ “estraperlo”. “*L’inspector que passava a controlar-ho era amic del meu pare. El coneixia de Reus. Li donava algun diner i feia la vista grossa. L’oli d’estraperlo el tenia venut a un de Tortosa. Per les nits pujava a carregar. L’altre part de l’oli, la oficial, l’havia de portar a Alcanyís...*”.

Aquests eren uns anys que el pare, acabava de fer trenta anys, dubtava sobre el seu futur professional. Havia heretat una gran finca, una “Horta Vella” (terme municipal de Montbrió); estava al camí de Mont-roig a Vinyols (també dit dels Tegells) només passar la riera de Riudecanyes. El meu avi i el tiet Quimet van proposar-li llogar algun cinema, ja fos a les rodalies de Mont-roig o bé a Barcelona. “*N’hi havia dos al carrer Major de Gràcia. Com que tenia el carnet del Montepío de empresarios de espectáculos de España podia entrar als cinemes sense pagar. Vaig anar-hi diverses vegades per veure la gent que hi anava. No tenien gaires espectadors, per això els seus empresaris volien traspasar-los. No eren rendibles...*”. Finalment, es va incorporar a la petita constructora que havia creat l’avi “Cisquet” Rom. A inicis dels anys setanta, amb la seva jubilació, la va dur ell.

Com ja havíem dit anteriorment els meus avis Miquel Martí Aragonès i Teresa Tost Puñet varen tenir tres fills: Joaquim “Quimet”, Miquel i Josep Martí Tost. El segon fill,

Miquel Martí Tost (1916-1989) es va casar amb Juliana Nogués Vidiella (1916-2004) i van tenir la Rosa Maria (1945-1970) i Miquel Martí Nogués (1949).

Juliana Nogués Vidiella era de “cal Vermell”, del carrer de Sant Antoni núm. 36, filla de Manuel Nogués Sardà i Maria Vidiella Jordi. L’àvia paterna era Juliana Sardà Llaberia, germana del polític i pedagog Agustí Sardà Llaberia²⁵. Aquesta, es va casar amb Francesc Nogués Aguiló, de “cal Vermell”. Varen tenir set fills: Juliana, Francesc, Teresa, Agustí, Mercè, Dolors i Manuel; més dos que van morir ben petits. Juliana Sardà va quedar vídua molt jove, havent de pujar, tota sola, la nombrosa descendència.

Cal Vermell

²⁵ “Agustí Sardà Llaberia: pedagog i republicà del llibre “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 149.

Recordo que la tieta Juliana, casada amb Miquel Martí Tost, germà del meu pare, algun cop m'havia ensenyat una fotografia de certa grandària d'Agustí Sardà Llaberia dedicada a la família. El meu avi matern Francesc "Cisquet" Rom Serra, cap als anys setanta, havia escrit un breu text de lloança a l'important polític i pedagog mont-roigenc i el va fer arribar als seus descendents.

En la recerca d'informacions sobre Agustí Sardà, vaig localitzar el seu net Francisco Utray, fill de Mercè Sardà Uribarri. Aquest, havia estat un important diplomàtic. Va començar de cònsol a Jerusalem del 1949 al 1953, i després va seguir la seva carrera diplomàtica a Bagdad, Roma, Ginebra (O.I.T.), Lisboa i, finalment, fou ambaixador a Austràlia del 1983 al 1986. Vaig visitar-lo una tarda del mes de maig del 2002 a la seva casa de Somosaguas, a les rodalies de Madrid. Tenia vuitanta-un anys²⁶. Vaig aprofitar un viatge de feina per, després de dinar, anar a casa seva. A l'agafar un taxi i dir-li l'adreça, el taxista em va comentar si ja tenia permís per anar-hi, doncs era una urbanització exclusiva on hi vivien persones importants o adinerades i no deixaven entrar a ningú sense autorització. No hi va haver cap problema. Tenia una casa esplèndida envoltada per un gran jardí. Feia goig. Poques vegades m'he sentit tan ben rebut. Anava a veure'l un mont-roigenc, un parent de parent que cercava informació sobre el seu estimat avi. Recordava amb afecte aquells estius a "cal Vermell", a la casa del carrer de Sant Antoni, i també aquells dies de platja quan anaven a la "Caseta del Rellotge".

En el capítol anterior, el pare Josep Martí Tost, recordava aquestes estades: "*A la nostre caseta hi feien parada els amics que baixaven pel camí de la Caseta del Rellotge per anar a la mar. Recordo... els de "cal Vermell" (de la Caseta del Rellotge): la Juliana (Nogués Sardà), la seva germana Maria i la seva família de Madrid, la Merceditas (Mercè) i la Sara (Sardà Uribarri). A continuació, ens hi afegíem i anaven tots a la mar...*". Era el 1934. Francisco Utray Sardà era un nen de 13 anys que venia de Madrid, de la gran ciutat. Entenc la seva fascinació, en plena adolescència, per aquell món rural on no hi deuria haver gairebé cotxes i calia anar amb carro del poble fins a Les Pobles.

D'aquella tarda a la casa de Somosaguas guardo les seves reflexions sobre les seves estades a Mont-roig: "*De niño me alojaba en la Caseta del Relotge, donde mis tíos disponían de una bonita casa de labor... deambulaba por los campos... vagaba por los barrancos... Recuerdo los últimos (baños), en los años cuarenta... Preparé mi final de carrera en el terradet de mi simpatíquísimo tío Francisco (Nogués Sardà)²⁷... Al caer la tarde, se emprende la vuelta al pueblo por sendas de carro que bordean el barranco de la Pixerota. Dejamos la casa de Miró... y por las eras, alcanzamos la casa de mis tíos, no lejos de la iglesia²⁸...*".

Després d'aquesta digressió emocional, tornarem al fil d'aquest text. Manuel Nogués Sardà, el pare de la meua tieta Juliana, tot i ser el més petit fou l'hereu de "cal Vermell". Sabem que, a vegades, aquest duia el seu oncle Agustí Sardà Llaberia, amb el carro, a pobles de les rodalies a fer mítings. El meu avi Francesc "Cisquet" Rom Serra l'esmenta com un dels principals dirigents del "Casino de Baix" ("El Porvenir Democràtic") en el llibre "El Centre Obrer de Mont-roig del Camp (1911-1925)"²⁹. Dèiem que es va casar

²⁶ Havia nascut el 3 d'agost de 1921.

²⁷ Carrer de Francesc Riba i Mestre núm. 7.

²⁸ Carrer de Sant Antoni núm. 36.

²⁹ "El Centre Obrer de Mont-roig del Camp (1911-1925)", Editorial Cossetània (2003), pàg. 96.

amb Maria Vidiella Jordi. Van tenir dues filles: Maria Nogués Vidiella i (la tieta) Juliana.

Maria Nogués Vidiella seria mestre. El primer destí, el 1931, fou anar a un poble de Castella (Armalones, Guadalajara); com que era jove la va acompanyar la seva germana, la tieta Juliana. Maria Nogués Vidiella es casaria amb Juan Benimeli Navarro.

Aquest matrimoni de mestres, del 1937 al 1938, ho eren a l'Escola Freinet de Barcelona³⁰. Ella era cosina germana d'Antoni Benaiges Nogués³¹, el mont-roigenc mestre de Freinet de Bañuelos de Bureba (Burgos) que fou assassinat pels falangistes el 19 de juliol de 1936 a Briviesca (Burgos)³². Aquest matrimoni estiujejava al xalet que hi ha tocant a la carretera N-340 davant de la Caseta del rellotge. Van tenir la Marujita Benimeli Nogués, també mestre.

Juliana Nogués Vidiella i Miquel Martí Tost

La tieta Juliana i el germà del meu pare, Miquel, van tenir la Rosa Maria i el Miquel. La primera es va casar amb Joaquín Hernández i van tenir la Núria Hernández Martí. El segon, es va casar amb Xon i van tenir en Sergi i el Jordi. La Rosa Maria va estudiar Químiques a Barcelona, s'allotjava en una residència de monges. En aquesta residència

li volien fer comprar la butlla³³ per la Quaresma i ella no volia, deia que ja la compraven a casa seva a Mont-roig, que si servia quan ella estava allà també deuria servir aleshores. La butlla era una manera de recaptar diners, més enllà del seu significat religiós.

El pare recordava com era la Quaresma a Mont-roig: *“A les dotze de la nit entrava la Quaresma amb quaranta dies sense poder ballar ni cantar, perquè era pecat. La majoria de la gent ho respectava. A més, els divendres no es podia menjar carn. Em feien anar a la rectoria a comprar la butlla que el senyor rector es cuidava de cobrar. Aleshores ja no calia fer abstinència els divendres, ja no era pecat”*.

Rosa Maria Martí Nogués

Resum

He anat fins a set generacions enrere i he trobat un Miquel Martí. El seu fill Pere Martí va tenir un paper destacat en aquell episodi de la Guerra del Francès (1808 a 1814) conegut com els Fets de Corpus del 1811.

³⁰ “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 166 i 167.

³¹ Els seus pares eren Jaume Benaiges Just, de “cal Reverter”, i Teresa Nogués Sardà.

³² “Antoni Benaiges Nogués: un mestre mont-roigenc assassinat el 1936” (1 a 8) del llibre “Mont-roig: Esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 317.

³³ “Lletra pontifícia expedida per la cúria romana, relativa a matèria de fe o d’interès general, a concessió de gràcies i de privilegis, etc.”, del Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans. Els que compraven la butlla podien menjar carn per la Quaresma sense fer cap pecat.

Un fill seu, Miquel Martí Boronat fou una persona rellevant. Es va casar amb Clara Ferratges Ballester, germana de Ferran Ferratges Ballester, aquell “americano” mont-roigenc que, el 1828, va anar a fer fortuna a Santiago de Cuba. Un dels seus fills seria l’Antoni Ferratges Mesa, primer marquès de Mont-roig. Miquel Martí Boronat seria un important “notari carlí”. Fou secretari de la Junta Corregimental a Alforja en plena “Guerra dels Malcontents” (1827).

Un besnet d’aquell Pere Martí de la Guerra del Francès fou Joaquim Martí Prous. És el meu besavi. Aquest fou el primer “Panadero”. Resulta que aquest va fer el servei militar a Madrid i que algú de Mont-roig que va anar a la capital i al preguntar per ell a la caserna li van dir que era el “panadero”.

No he pogut esbrinar des de quina data hi havia la societat “El Porvenir” a casa seva, actualment carrer de Riba i Mestre núm. 6, (a partir del 1908 “El Porvenir Democràtic”). El “Casino de Baix”.

Joaquim Martí Prous fou regidor republicà de Mont-roig el 1893 i alcalde de Mont-roig del 1899 al 1901. El 1925 fou president de “El Porvenir Democràtic”.

Miquel Martí Aragonès (1886-1951), el meu avi, fou subsecretari de “El Porvenir Democràtic” (1906) i regidor de l’Ajuntament el 1917 i del 1927 al 1930.

El seu fill gran, Joaquim “Quimet” Martí Tost, el 1951 heretà el cinema Martí, que conduí fins la seva mort el 1992.

Josep Martí Tost, el seu germà, és el meu pare. I jo, com m’agrada dir soc “el fill gran del Panadero petit”.